

Розділ 4

Економіко-теоретичні аспекти розвитку фінансово-кредитних систем

УДК 330.341.2

Соболев В. М.

*д.е.н., професор, професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна*

Соболева М. В.

*к.е.н., доцент, кафедра економічної теорії,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. Розкрито зростаючий вплив глобалізації та віртуалізації світового економічного простору на сталість економічного розвитку. Виявлено додаткові чинники виникнення загроз економічній безпеці в умовах трансформаційної економіки, пов'язані з кланово-олігархічним характером соціально-економічного розвитку в Україні. Запропоновані деякі заходи щодо нейтралізації ризиків консервації механізмів гальмування формування державі відкритого доступу в Україні.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, кланово-олігархічна система, Україна, глобалізація, віртуалізація, приватизація, інформаційна політика.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 25

Sobolev V. M.

*Doctor of Economics, Professor of Kharkiv National University named by V.N. Karazin,
Professor of the Department of Economics and Management, Ukraine*

Soboleva M. V.

*PhD(Economics), Kharkiv National University named by V.N. Karazin,
Assistant Professor of the Department of Economics, Ukraine*

METHODOLOGICAL BASIS OF RESEARCH OF ECONOMIC SECURITY IN UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

Abstract. The increasing influence of globalization and virtualization of the world economic space on the sustainability of economic development had been revealed. Additional factors of emergence of threats to economic security in the conditions of transformational economy, associated with the clan-oligarchic character of socio-economic development in Ukraine have been identified. Some measures to lessen the risks of conservation of the mechanisms of inhibition of the formation of the state of open access in Ukraine have been proposed.

The economy of the former Soviet falls in the trap of institutional, due to the persistence and dominance of informal institutions lack adequate institutional reforms, such as artificial conservation dominance inevitably pushes them to the creation of the closed economic groupings, isolated from the rest of the world and focused on priority development of mutual economic relations. It is important to consider the uneven spatial distribution of media old and new values that clearly points to the poles progress and stagnation, which requires a balanced approach to state any measures to reform the economy.

Keywords: economic security, financial security, clan-oligarchic system, Ukraine, globalization, virtualization, privatization, information policy.

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 25

JEL Classification: A 10, B 41, E 66, H 76.

Соболев В. М.

д.э.н., профессор, профессор кафедры экономической теории и экономических методов управления, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Украина

Соболева М. В.

к.э.н., доцент, кафедра экономической теории,

Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина, Украина

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УКРАИНЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. Раскрыто возрастающее влияние глобализации и виртуализации мирового экономического пространства на устойчивость экономического развития. Выявлены дополнительные факторы возникновения угроз экономической безопасности в условиях трансформационной экономики, связанные с кланово-олигархическим характером социально-экономического развития в Украине. Предложены некоторые меры по нейтрализации рисков консервации механизмов торможения формирования государства открытого доступа в Украине.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, кланово-олигархическая система, Украина, глобализация, виртуализация, приватизация, информационная политика.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 0, библи.: 25

Постановка проблеми. Глибока соціально-економічна та політична криза, яку переживає зараз Україна, стимулювала пошуки відповідей на запитання щодо причин цієї кризи, їх наслідків та можливостей подолання. Часто-густо аналіз цих питань у науковій та (особливо) публіцистичній літературі не виходить за межі короткострокового періоду, який охоплює проміжок часу від відмови України від підписання асоціації з ЄС восени 2013 р. до падіння колишнього правлячого режиму, або обмежується виявленням особливостей формування та розвитку кланово-олигархічної моделі соціально-економічного устрою України, що сформувалась упродовж періоду її незалежності починаючи з 1991 р. і до теперішнього часу.

З іншого боку, російська агресія проти України сприяла значному зростанню значущості та посиленню уваги (як наукової, так і організаційно-управлінської) до усього комплексу проблем безпеки соціально-економічного розвитку, зокрема, проблем економічної безпеки.

Очевидно, що аспекти кризи та безпеки природно пов'язані один з іншим, але вважати, що ці питання належним чином з'ясовані в науковій літературі, було б передчасним. Відтак, практика державного управління в Україні дотепер позбавлена, на нашу думку, належного науково-теоретичного обґрунтування, в тому числі щодо належного зв'язку та ефективної координації антикризових заходів та вибудовування довгострокової стратегії забезпечення сталого безпечного економічного зростання у вкрай суперечливому сучасному глобалізованому світі з його захмарною невизначеністю.

Виходячи з цього, вважаємо за доцільне звернути в цій статті увагу на базові методологічні засади дослідження економічної безпеки в Україні у сучасних умовах.

Перш за все, слід виходити з того, що економічна безпека не є виключною сферою уваги економічної науки, на що цілком справедливо вказує О. Власюк [3, с. 6]. Тому дослідження економічної безпеки мають носити міждисциплінарний характер та спиратися на сучасні методологічні надбання різних наук – як природних, так і суспільних.

Крім того, аналіз економічної безпеки має вестись в площині глобальних процесів у світовій економіці, невід'ємною частиною яких стали і останні події в Україні. Спроби надати відповіді на ці питання поза контекстом світових тенденцій соціально-економічного розвитку виключають можливість знайти реальні шляхи

подолання кризи та, по великому рахунку, збереження України як держави.

Нарешті, у сучасних умовах неможливо обмежувати аналіз суто нормативним підходом, тобто, дослідженням потенційно можливих варіантів розвитку економічних процесів та станів економічної системи. Такий підхід є виправданим на початкових етапах аналізу, але він має бути доповнений розкриттям реальних процесів та тенденцій, тобто позитивним підходом.

З огляду на ці застереження розглянемо сучасний стан розробки питань економічної безпеки в Україні.

Аналіз останніх досягнень та публікацій. Зазвичай економічну безпеку пов'язують із здатністю економіки адекватно реагувати на відповідні загрози [21]. При цьому виділяються певні структурні елементи економічної безпеки. Так, Т.Сак виділяє 9 складових економічної безпеки в Україні – макроекономічну, фінансову, зовнішньоекономічну, інвестиційну, соціальну, науково-технологічну, енергетичну, демографічну, продовольчу [21]. Така структура економічної безпеки була закладена у Наказі Міністерства економіки України від 02.03.2007 №60, яким була затверджена Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Але цей наказ було скасовано наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», відповідно до якого з переліку складових була вилучена науково-технологічна безпека, добавлено виробничу безпеку, а інвестиційна безпека була перейменована у інвестиційно-інноваційну [16]. В цьому ж наказі було визначено, що економічна безпека - це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [16].

Отже, і в науці, і в нормотворенні безпеку виводять із системи загроз, що можуть виникати для економічної системи з боку зовнішнього або внутрішнього середовища її функціонування. На нашу думку, сам термін «загроза» є не досить вдалим та таким, що не повною мірою відображує специфіку економічної діяльності у суспільстві, хоча про загрози для цієї діяльності можна і треба казати. З точки зору цієї специфіки, більш доцільним було б вживання поняття «ризик», оскільки економічна діяльність зорієнтована, головним чином, на генерування (отримання) доходу (прибутку), і саме в процесі цієї діяльності виникає ризик неотримання або втрати доходу. До речі, базовими характеристиками інвестицій є саме дохідність та ризик, причому ці дві характеристики є нерозривно пов'язаними та зазвичай при складенні бізнес-планів розглядаються та аналізуються у взаємозв'язку.

Результати. Особливістю сучасного світового економічного розвитку є фінансова глобалізація (фінансизація), яка створює чи не найбільш суттєві ризики для сталого економічного зростання. Незважаючи на безпрецедентне розростання світових фінансових ринків та активну наукову розробку цих питань у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі [5, 9, 11, 12, 20, 22 та ін.], яке дає усі підстави для аналізу фінансової безпеки як самостійного явища, остання у вищезазначеному наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 розглядається як складова економічної безпеки, а не як самостійний чинник виникнення загроз та генерування ризиків для сталого економічного розвитку, що не є виправданим (хоча слід зазначити, що фінансова безпека при цьому структурована за 6 напрямками - банківська, безпека небанківського фінансового сектору, боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна, що дозволяє більш системно аналізувати ризики та загрози для економічного розвитку, які можуть виникати з різних елементів фінансового сектору.

В свою чергу, необхідно чітко визначати не тільки економічну, але й фінансову безпеку. Зазвичай під фінансовою безпекою держави розуміють захищеність її фінансових інтересів, забезпеченість держави фінансовими ресурсами, здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стає економічне зростання. В макроекономічному сенсі фінансова безпека держави може розглядатись в контексті її економічних функцій. З цих позицій можна виділити дві складових фінансової безпеки держави: здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування, по-перше, бюджетної сфери; по-друге, механізмів державного регулювання економіки. На цій підставі можуть бути розроблені відповідні індикатори фінансової безпеки, що групуватимуться за зазначеними двома складовими, з подальшою конкретизацією щодо певних сфер фінансової діяльності держави.

Що стосується конкретних індикаторів, то, на жаль, до цього часу цілісна система таких індикаторів не створена. Ті індикатори, що зазвичай пропонуються (бюджетний дефіцит, державний борг, рівень інфляції, відсоткова ставка, обсяг золотовалютних резервів, рівень монетизації економіки тощо), носять занадто загальний характер та самі по собі не можуть свідчити про будь-який рівень фінансової безпеки держави. При цьому, при визначенні рівня фінансової безпеки, як правило, здійснюється порівняння відповідних абсолютних або відносних показників з певними пороговими (еталонними) значеннями, перевищення яких вважається ознакою наявності відповідної загрози (наприклад, рівень інфляції або відношення зовнішнього боргу до ВВП). Але така система індикаторів об'єктивно здатна лише фіксувати наявність загрози, яка вже діє, або поки що відсутня. Джерела ж виникнення відповідних загроз залишаються при цьому невідомими.

Між тим, сучасні теоретико-методологічні дослідження явним чином вказують на один з головних самостійних чинників виникнення загроз сталому розвитку фінансових ринків, що пов'язаний із психологічними особливостями фінансової поведінки [див, зокрема: 1, 4, 10,14, 15 та ін.]. Зокрема, В.Миловидов [14] вважає, що гравці фінансових ринків приймають рішення зовсім не на підставах раціонального вибору, а керуючись почуттями, підсвідомістю, що, окрім усього іншого, суттєво послаблює можливості державного регулювання.

Отже, проблема чинників виникнення та посилення загроз фінансовій безпеці є дуже актуальною теоретико-прикладною проблемою, вирішення якої дозволяє надавати адекватну інтерпретацію відповідних кількісних індикаторів. Наступним етапом стає розробка заходів та механізмів попередження виникнення подібних загроз та/або заходів щодо їх нейтралізації. Серед основних загроз фінансовій безпеці держави найчастіше фігурують наступні: неефективна податкова політика; нецільове використання бюджетних коштів; ухилення від сплати податків; розростання державного та гарантованого державою боргу; різкі коливання курсу національної валюти; надмірна соціальна диференціація в суспільстві; падіння рівня соціальної захищеності населення; незначні обсяги довгострокового банківського кредитування та надмірний рівень відсоткових ставок за кредитами; пригнічення інвестиційної діяльності; розростання рейдерських захоплень власності; криміналізація економіки; втеча капіталів тощо.

Усі ці загрози мають головним своїм джерелом кланово-олігархічну модель побудови економічної та політичної систем в Україні. Приватизація економіки, що була здійснена в інтересах кількох сімей, наближених до влади, була доповнена приватизацією держави в інтересах цих самих сімей, а отже, і приватизацією інституційного середовища суспільства, насамперед, правової, правоохоронної та судової систем. Тотальна заміна формальних норм та правил неформальними

механізмами регулювання суспільно-економічного життя призвела до виродження формальних правил у зовнішні декорації, що слугували та продовжують, на жаль, слугувати прикриттям неконтрольованого розкрадання фінансових ресурсів держави наближеними до влади олігархічними колами, пов'язаними між собою, перш за все, родинними або дружніми зв'язками.

Ці зв'язки зцементовані спільною участю у перерозподілі фінансових потоків, що проходять через державний бюджет, включаючи протиправне привласнення доходів від використання надр, експорту зброї, стратегічної сировини, розподілу державних закупівель тощо. Макроекономічними результатами цих процесів виступають: занепад національної економіки, розпад державних систем соціального забезпечення та соціального захисту, освіти, науки, охорони здоров'я, загострення соціальних конфліктів та виникнення загрози існування держави як такої.

Отже, головними умовами подолання відповідних загроз є, на нашу думку, наступні: злам кланово-олігархічної системи, демонополізація та запровадження конкурентних механізмів в економічній та політичній системах, відновлення незалежної судової системи та кадрове очищення державного апарату від корупційного виродження. При цьому ми виходимо з того, що ці заходи є специфічними для України, на відміну від інших країн, в яких відбуваються постсоціалістичні трансформації. Але слід також враховувати, що ці потрібні зміни відбуватимуться на тлі глобальних процесів. Одним з таких процесів є криза сучасної держави, як ієрархічного механізму балансування інтересів різних верств суспільства, та розвиток мережевих механізмів, пов'язаних із самоорганізацією суспільства. В цій царині сучасна економічна наука, на жаль, рухається попереду господарської практики, оскільки останні наукові розробки цих проблем [див, зокрема: 6] поки що не втілюються в реальні управлінські рішення на пострадянському просторі, включаючи Україну. Тому, долаючи наслідки олігархізація, треба враховувати і ці світові тенденції.

Продовжуючи аналіз впливу глобалізації, зазначимо, що вона сприяла суттєвому зростанню відкритості національних економічних систем з одночасним посиленням їхньої взаємозалежності. Тепер беззаперечним є те, що будь-яка національна економіка стала суттєво більш вразливішою до зовнішніх впливів - як позитивних, так і негативних. Кількість економічних комунікацій зростає лавиноподібно, час для прийняття найбільш раціональних економічних рішень - як на макро-, так і на мікрорівнях економічної діяльності, стрімко зменшується, ціна помилок стає зависокою. Тому ефективність традиційних управлінських підходів, заснованих на ієрархічних механізмах, знижується. Характерно, що бюрократизація управління, яку звично пов'язували з командно-адміністративною системою, доволі успішно «прописалася» у ЄС після його кількакратного розширення упродовж останніх 15-20 років, і тепер є одним з чинників, що стримує бажання прибічників європейської інтеграції до подальшого розширення.

У зв'язку з цим у світі наростає тенденція децентралізації прийняття управлінських рішень, дерегуляції та розширення самостійності економічних агентів, що розташовані на нижчих щаблях управлінської піраміди. Ця тенденція охоплює не тільки економіку, а й державу у цілому. Одночасно все сильніше пробиває собі дорогу самоорганізація окремих підсистем економічного механізму, причому вона є тим сильнішою, чим більш складною є та чи інша сфера економічної активності. Показовим у цьому плані є фондовий ринок, який являє собою один з (поки що) нечисленних прикладів реального делегування владних управлінських повноважень до саморегульованих організацій професійних учасників цього ринку у питаннях ліцензування, контролю та застосування санкцій за порушення правил.

Характерною рисою останніх десятиріч стало також посилення відкритості у

діяльності держави, у тому числі у питаннях управління економічними процесами. Неабияку роль у цьому відіграло запровадження та практичне втілення концепції «електронного уряду», яка спрямована на деперсоналізацію комунікацій громадян із чиновниками задля уникнення корупційних ризиків, полегшення доступу до національних баз даних, що пов'язані із правами власності (на землю, нерухомість, бізнесові одиниці тощо). У кінцевому підсумку, усі ці управлінські інновації мають значний економічний ефект, пов'язаний, по-перше, з зменшенням трансакційних витрат, по-друге, з посиленням довіри, по-третє, з підтриманням належних гарантій прав приватної власності, як фундаменту сучасної економіки.

Отже, одним з викликів глобалізації стало виникнення зовнішніх загроз сталому розвитку національних економік.

Іншим таким викликом слід вважати віртуалізацію світового економічного простору завдяки розповсюдженню Інтернету. Тут прослідковуються двосторонні взаємозалежності. З одного боку, глобалізація потребує Інтернету, як дієвого механізму впорядкування глобалізованих комунікацій. З іншого боку, Інтернет сам генерує подальше розгортання та поглиблення глобалізації. Але ці двосторонні процеси є вкрай суперечливими та неоднозначними, як на макро-, так і на макрорівнях.

Так, Інтернет суттєво поліпшив розповсюдження світового тероризму, значно сприяв активізації глобального наркотрафіку, нелегальної торгівлі зброєю, людьми, розповсюдженню порнографії та інших злочинних видів економічної діяльності.

Одночасно віртуалізація охопила не тільки економічну діяльність, а стала характерною рисою повсякденного буття сотень мільйонів людей в усьому світі. Негативним наслідком цього стало заміщення реального життя його імітацією, формування нового стилю життя, характерною рисою якого є формування паралельного із фізичним віртуального світу та, відповідно, початок розпаду цілісності буття та мислення окремої людини. Цей розпад ще не до кінця усвідомлений світом, але його можливі катастрофічні наслідки вже дають про себе знати. Одним з таких наслідків є виникнення практично необмежених можливостей маніпулювання людською свідомістю, що створює загрозу формування масових проявів агресії та неконтрольованих сутичок практично в будь-якій точці планети.

Це вимагає докорінної зміни ставлення держави до глобального інформаційного простору та формування нової інформаційної політики, яка стає чи не найважливішим чинником сталого та безпечного економічного розвитку.

Таким чином, глобалізація вимагає опанування нових підходів до організації економічного життя, які б враховували, серед іншого, виклики та загрози, що вона несе з собою. Найбільш пристосованими до цих викликів виявились держави відкритого доступу. Теоретичним підґрунтям для такого висновку стали праці Д. Норта та інших видатних представників сучасної інституціональної теорії [17, 18, 23 та ін.]

Є доконаним фактом, що на пострадянському просторі на уламках СРСР у більшості випадків (за винятком країн Балтії) сформувалось 12 держав, які усі є типовими прикладами природної держави, тобто держави, побудованої за відсутності трьох критеріїв держави відкритого доступу (верховенство закону, деперсоналізовані організації, централізований контроль за застосуванням насильства). Найбільш яскравим проявом такої природної держави є правовий нігілізм, тобто свідоме нехтування усіма суб'єктами економічної діяльності на усіх рівнях дотриманням офіційних правил її здійснення та підкорення цієї діяльності неформальним, тіншовим механізмам. Саме завдяки домінуванню неформальних інститутів над формальними в Україні сформувався кланово-олігархічний капіталізм, якого вдалося уникнути країнам Східної Європи після падіння тоталітаризму та краху «світової соціалістичної

системи».

Свідоме нехтування формальними правилами знищує обмеження, що встановлюють ці правила для розвитку корупції, тіньової економіки в усіх їх проявах. Завдяки правовому нігілізму унеможливорюється належна специфікація прав приватної власності, їхній захист у судах та довготривале планування економічної діяльності. Крім того, створюються перешкоди для припливу іноземних інвестицій, що виключає структурні перетворення економіки у напрямку, що диктується логікою глобалізації, посилення відкритості національної економіки в умовах глобалізованого конкурентного середовища.

Завдяки кланово-олігархічному характеру економіки консервується та посилюється її монополізація, штучно витісняється дрібний та середній бізнес, зникають стимули до розробки та впровадження інновацій.

Специфікою пострадянського економічного простору стало те, що економічна олігархізація, що виросла з несправедливої приватизації державного майна, сформувала потужні фінансові можливості для кланової приватизації держави. Внаслідок цього виникли серйозні дисбаланси в політичній системі, основні інститути якої перестали відображувати (кальну соціальну структуру суспільства та виявились нездатними забезпечувати баланс інтересів усіх верств суспільства.

Приватизація держави олігархічним кланами зробила найбільш ефективним видом бізнесу розподіл бюджетних фінансових потоків, що сприяло прискореній деградації соціальної сфери та подальшому занепаду економічної діяльності.

Таким чином, правляча верхівка на пострадянському просторі виявилась нездатною скористатись можливостями, які були надані розпадом командно-адміністративної системи, для системних перетворень економіки і суспільства у напрямку створення передумов для переходу до держави відкритого доступу. Навпаки, фактично було побудовано суспільство нефеодалного типу, засноване на неформальних зв'язках та комунікаціях, в якому розподіл ресурсів та результатів економічної діяльності господарюючих суб'єктів здійснюється на неконкурентних ринках. Такий розподіл призводить до перетворення рентаорієнтованої поведінки та переважний тип економічної поведінки та консервує існуючу структуру економіки та мотивацію підприємницької діяльності.

Висновки. У кінцевому підсумку економіка пострадянських країн попадає у інституційну пастку, обумовлену збереженням домінування неформальних інститутів та відсутністю адекватних інституційних реформ, коли штучна консервація такого домінування неминуче штовхає їх до створення відповідних замкнених економічних групвань, ізольованих від іншого світу та орієнтованих на переважний розвиток взаємних економічних зв'язків.

Безумовно, ця тенденція не може бути всеохопною, оскільки саме глобалізація її нейтралізує. Але в силу того, що під зазначеною тенденцією містяться доволі потужні техніко-технологічні підвалини у вигляді залишків колишнього «єдиного народногосподарського комплексу СРСР», вона здатна зберігатись упродовж тривалого часу, породжуючи у суспільній свідомості масові очікування відновлення цього комплексу, хоча б і в значно урізаному вигляді.

Так само не можна ігнорувати й того, що за період, що минув після розпаду командно-адміністративної системи, значна частина економіки пострадянських країн змінилася або докорінним чином перебудувалася на конкурентних засадах ефективної організації господарської діяльності, ознакою чого стало проникнення продукції відповідних сфер на західні ринки. Цінність такого проникнення для подальшої перебудови економіки полягає не тільки (а, можливо, і не стільки) в масштабах, скільки у самому факті такого проникнення, який є наочним прикладом для тієї частини економіки, яка не піддавалась таким змінам в силу небажання відповідних

економічних суб'єктів до подібних змін.

Разом з тим, слід пам'ятати, що для реального руху до держави відкритого доступу, яка спроможна надати новий імпульс економічному розвитку, має відбутися відповідний поколінський зсув. Однією з причин того, що останні 20 років були фактично втрачені Україною для реальних перетворень суспільно-економічного життя на сучасних засадах, стало те, що, на відміну від східноєвропейських країн, тут не було проведено очищення державного апарату від носіїв ментальних матриць тоталітарної моделі. Внаслідок цього України була фактично приречена на імітацію реформ замість їх реального здійснення, і була вимушена чекати, поки відповідне покоління зійде з історичної арени, і одночасно виросте нове покоління, яке зможе згенерувати нові управлінські кадри, що позбавлені старих стереотипів мислення та уявлень щодо принципів функціонування економічної системи. Вкрай важливо враховувати нерівномірність територіального розподілу носіїв старих та нових цінностей, який чітко вказує на полюси прогресу та стагнації, що потребує від держави виваженого підходу до будь-яких заходів щодо реформування економіки.

Для запровадження такого підходу наявні і відповідні наукові розробки, які спираються на визнання необхідності гуманізації сучасного економічного знання, розвиток креативного мислення, оперативне реагування на постійні зміни соціально-економічної ситуації [2, 7, 10, 13, 19, 24, 25 та ін.]. Проблема полягає в тому, щоб створити національну систему моніторингу ризиків для сталого економічного розвитку на основі максимально повного врахування джерел їх виникнення та запровадження адекватних механізмів своєчасного реагування на них, у тому числі недопущення та/або нейтралізації негативних наслідків їх впливу.

Література

1. Акерлоф, Д. Экономика идентичности. Как наши идеалы и социальные нормы определяют, кем мы работаем, сколько зарабатываем и насколько несчастны [Текст] / Д. Акерлоф, Р. Крэнтон : пер. с англ. Д. Стороженко. – М. : Карьера Пресс, 2011. – 224 с.
2. Боно, Э. Гениально! Инструменты решения креативных задач [Текст] / Эдвард де Боно : пер. с англ. Д. Онацкой. – М. : Альпина Пабlishер, 2015. – 382 с.
3. Власюк, О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі наук про економіку [Текст] : наукова доп. / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
4. Во что мы верим, но не можем доказать. Интеллектуалы XXI века о современной науке [Текст] : под ред. Джона Брокмана. – М. : Альпина нон-фикшн, 2011. – 336 с.
5. Геец, В. М. Выход из кризиса (Размышления над актуальным в связи с прочитанным) [Текст] / В. М. Геец, А. А. Гриценко // Экономика Украины. – 2013. – № 6. – С. 4–19.
6. Гринберг, Р. С. Индивидуум & Государство: экономическая дилемма [Текст] / Р. С. Гринберг, А. Я. Рубинштейн. – М. : Изд-во «Весь Мир». – 2014. – 480 с.
7. Заостровцев, А. Экономист об истории: концепция Дейдры Макклоски [Текст] / А. Заостровцев // Вопросы экономики. – 2014. – № 12. – С. 129–146.
8. Колодко, Г. В. Куда идет мир: политическая экономия будущего [Текст] / Гжегож В. Колодко ; пер. с пол. Ю. Чайникова. – М. : Магистр, 2014. – 528 с.
9. Кругман, П. Выход из кризиса есть! [Текст] / П. Кругман ; пер. с англ. Ю. Гольдберга. – М. : Азбука-Аттикус, 2013. – 320 с.
10. Левитт, С. Фрикомыслие. Нестандартные подходы к решению задач [Текст] / С. Левитт, С. Дабнер. – М. : Альпина Пабlishер, 2015. – 199 с.
11. Лукьянов, В. С. Финансиализация как проявление глобализационной трансформации [Текст] / В. С. Лукьянов // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 4 (142). – С. 15–23.
12. Лютий, І. О. Суперечності процесів фінансіалізації та їх вплив на економічне зростання в Україні [Текст] / І. О. Лютий, П. А. Мороз // Економіка України. – 2014. – № 4. – С. 29–39.
13. Макклоски, Д. Риторика экономической науки. [Текст] / Дейдра Н. Макклоски ; пер. с англ. О. Якименко ; науч. ред. перевода Д. Расков. – М. ; СПб : Изд-во Института Гайдара ; Изд-во «Международные отношения», Факультет свободных искусств и наук СПбГУ, 2015. – 328 с.
14. Миловидов, В. Подсознательные финансы: все ли на финансовом рынке определяет сознание? [Текст] / В. Миловидов // Мировая экономика и международные отношения. – 2014. – № 1. – С. 32–41.
15. Миловидов, В. Философия финансового рынка [Текст] / В. Миловидов. – М. : Магистр, 2013. – 272 с.
16. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
17. Норт, Д. Понимание процесса экономических изменений [Текст] / Д. Норт ; пер. с англ. К. Мартынова, Н. Эдельмана. – М. : Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 256 с.

18. Норт, Д. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества [Текст] / Д. Норт, Д. Уоллис, Б. Вайнгаст : пер. с англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, А. Расковой. – М. : Изд. Института Гайдара, 2011. – 480 с.
19. Расков, Д. Пересекаемые границы: Макклоски и гуманистический взгляд на экономическую науку [Текст] : О книге Д. Макклоски «Риторика экономической науки» / Д. Расков // Вопросы экономики. – 2015. – № 4. – С. 142–151.
20. Ризики посткризового розвитку фінансового сектору України: джерела, оцінки, інструменти стабілізації [Текст]. – К. : НІСД, 2013. – 43 с.
21. Сак, Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції [Текст] / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 336–340.
22. Соболев, В. М. Фінансизація економічних відносин та її протиріччя в умовах глобалізації [Текст] / В. М. Соболев, А. М. Монохонова, М. В. Соболева : моногр. – Х. : ФОП Бровин А.П., 2014. – 243 с.
23. Acemoglu, D. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty [Text] / D. Acemoglu, J. A. Robinson. – New York : Crown Publishing Group, 2012. – 546 p.
24. McCloskey, D. N. Bourgeois Dignity: Why Economics Can't Explain the Modern World [Text] / Deirdre N. McCloskey. – Chicago: University of Chicago Press, 2010. – 592 p.
25. Sedlacek, T. Economics of Good and Evil. The Quest for Economic Meaning from Gilgamesh to Wall Street [Text] / T. Sedlacek. – New York : Oxford University Press, 2011. – 376 p.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2014

© Соболев В. М., Соболева М. В.

Reference

1. Akerlof, D. A., & Kranton, R. E. (2011). *Ekonomika identichnosti. Kak nashi idealy i sotsialnyye normy opredeliayut, kem my rabotayem, skolko zarabatyvayem i naskolko neschastny*. Moskva: Karera Press.
2. Bono, E. (2015). *Genialno! Instrumenty resheniya kreativnykh zadach*. Moskva: Alpina Publisher.
3. Vlasiuk, O. S. (2008). *Teoriya i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauk pro ekonomiku*. Kyiv: Natsionalnyi Instytut problem mizhnarodnoi bezpeky pry Radi natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy.
4. Brokman, Dzh. (Ed.). (2011). *Vo chto my verim, no ne mozhem dokazat: Intellektualy XXI veka o sovremennoy nauke*. Moskva: Alpina non-fiction.
5. Geyets, V., & Gritsenko, A. (2013). Vyhod iz krizisa (Razmyshleniia nad aktualnym v svyazi s prochitannym). *Ekonomika Ukrainy*, 6, 4-19.
6. Grinberg, R. S., & Rubinshtein, A. I. (2013). *Individuum & gosudarstvo: ekonomicheskaya dilemma*. Moskva: Ves mir.
7. Zaostrovtshev, A. (2014). Ekonomist ob istorii: kontseptsii Deydry McCloskey. *Voprosy ekonomiki*, 12, 129-146.
8. Kolodko, G. (2014). *Kuda idet mir politicheskaya ekonomiya budushchego*. Moskva: Magistr.
9. Krugman, P. (2013). *Vykhod iz krizisa est*. Moskva: Azbuka Biznes, Azbuka Attikus.
10. Levitt, S., & Dubner, S. (2015). *Frikomysliye. Nestandartnyye podkhody k resheniiu zadach*. Moskva: Alpina Publisher.
11. Lukianov, V. S. (2013). Finansializatsiya kak proiavlennye globalizatsionnoy transformatsii. *Aktualni problemy ekonomiky*, 4(142).
12. Liutyi, I. O., & Moroz, P. A. (2014). Superechnosti protsesiv finansializatsii ta yikh vplyv na ekonomichne zrostantia v Ukraini. *Ekonomika Ukrainy*, 4, 29-39.
13. McCloskey, D. (2015). *Ritorika ekonomicheskoy nauki*. Moskva; Saint Peterburg: Izdatelstvo. Instituta Gaydara; Izdatelstvo. «Mezhdunarodnyye otnosheniya», Fakultet svobodnyh iskusstv i nauk CPbGU.
14. Milovidov, V. (2014). Podsozhatelnyye finansy: vse li na finansovom rynke opredeliayet soznanie? *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniia*, 1, 32-41.
15. Milovidov, V. (2013). *Filosofiya finansovogo rynka*. Moskva: Magistr.
16. Nakaz Ministerstva ekonomichnogo rozvytku i torgivli Ukrainy. (2013, hruden). *Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy*. Available at: http://www.cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
17. North, D. (2010). *Ponimaniye protsessy ekonomicheskikh izmeneniy*. Moskva: Izdatelskii. dom Gosudarstvennogo. Universiteta Vysshey shkoly ekonomiki.
18. North, D., Wallis, D., & Vaingast, B. (2011). *Nasiliye i sotsialnyye poriadki*. Moskva: Izdatelstvo. Instituta Gaydara.
19. Raskov, D. (2015). Peresekaia granitsy: McCloskey i gumanisticheskiiy vzgliad na ekonomicheskuyu nauku (O knige D. McCloskey Ritorika ekonomicheskoy nauki.). *Voprosy ekonomiki*, 4, 142-151.
20. *Ryzyky postkrizovoho rozvytku finansovoho sektora Ukrainy: dzherela, otsinky, instrumenty stabilizatsii*. (2013). Kyiv: NISD.
21. Sak, T. V. (2013). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: poniattia, struktura, osnovni tendentsii. *Innovatsiyna ekonomika*, 6, 336-340.
22. Sobolev, V. M., Monokhonova, A. M., & Soboleva, M. V. (2014). *Finansyatsiia ekonomichnykh vidnosyn ta yii protyrichchia v umovah hlobalizatsii*. Kharkiv: FOP Brovin A.P.
23. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New-York: Crown Publishing Group.
24. McCloskey, Deirdre N. (2010). *Bourgeois Dignity: Why Economics Can't Explain the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.
25. Sedlacek, T. (2011). *Economics of Good and Evil. The Quest for Economic Meaning from Gilgamesh to Wall Street*. Oxford, New-York: Oxford University Press.

Received 21.10.2014

© Sobolev V. M., Soboleva M. V.